

## Kielemme käytäntö

delliset edellytykset.» (1981.)

Mitä *leikata* edellä, sitä *leikkaus* perässä:

»Teollisuuden Keskusliitto julkisti oman miljardiohjelmansa, joka sisälsi mm. devalvaation ja tuntuvia vero- ja maksuleikkauksia.» (1977.) Yhdyssanatkin kuulostavat kummalta: odottaisi puhuttavan selkeämmin *verojen* ja *maksujen* »leikkauksista».

»Linja koostunee järjestöjen papereissa esitetyistä kustannusleikkauksista.» (1977.)

»-- Pertti Salolaista, joka -- puhui nyt tosiasioiksi osoittautuvista valtion taloudellisista vaikeuksista ja edessä olevista sosiaalimenojen leikkauspaineista.» (1983.) Onpahan päässyt mukaan muotiana *painekin*. Mitähän nuo »leikkauspaineet» oikein ovat? Kuulostavat arveluttavasti tyhjän jauhamiselta.

Tietysti asiat on jouduttu ilmaisemaan ennenkin. Se mikä nykymuodin mukaan on »leikkaamista», oli *vähentämistä*, *pienentämistä*, *supistamista* tai kuvakielisittein *karsimista*. Pirkko Nuolijärvi (Viritäjässä 1982) ja Paavo Pulkkinen (äskän mainitsemassani runsastietoisessa kirjassa) ovat osoittaneet uuden »leikkaamisen» esikuvat. Ne ovat toisaalta ruotsin *supistamista*, vähentämistä merkitsevä *nedskära*, toisaalta samaa merkitsevä englannin *cut, cut down*.

Lainatussa kuvakielisyydessä ei tietysti sinänsä ole pahaa, jos kuva vain on osuva. Tämänkertainen kielikuva kyllä sinänsä menee mukiin, mutta kielenkäyttäjien enemmistö sitä luullakseni vierastaa jatkuvasti: se on, kuten sanoin, politiikan ja joukkoviestimien slangia, ei kieliyhteisön yhteistä omaisuutta. Turhan venhimoiseltakin se voi monesta tuntua. Ja ennen kaikkea: muotiin tultuaan se on peräti tukahduttamassa nuo vanhat tutut sanat *vähentää*, *pienentää*, *supistaa* ja *karsia*. Muotisanan tavoin siitä on tullut joka paikan hätävara.

Yhden selvän haitankin uusi *leikkaus* on saanut aikaan. Tätä sanaa on suomesa vanhastaan käytetty kuvakielisesti, mutta vähän toisella tapaa: »Asiasta sel-

vittiin pienellä kivuttomalla leikkauksella»; »Niin ikävältä kuin kuulostaakin, ministeriön voi terveyttää vain tuntuva leikkaus.» Kielikuvan lähtökohtana on silloin ollut kirurgin terveyttävä operatio, eikä *leikkauksen* ole suinkaan tarvinnut olla supistusta; se on merkinnyt vain tietoista parantavaa muutosta jollain lailla kestävämmäksi käyneeseen tilanteeseen. Saa kysyä, kumpaa nyt tarkoitetaan, kun kirjoitetaan tähän tapaan:

»-- eräiden suuryhtiöiden kriisiä, josta selviytyttiin vain raskaiden leikkausten ja uuden suuren lainanoton turvin.» (1981.)

»Valvilla saa nyt viimeisen mahdollisuutensa osoittaa, että sillä ylipäänsä on kyky elää. Auttavia leikkauksia on jo ollut kyllin monta.» (1984.)

Jos muu uusi »leikkaaminen» häiritsee yksitoikkoisuudellaan ja vieraudellaan, niin tällaiset »leikkaukset» suorastaan samentavat sanojen merkityksiä. Saataisiinpa aikaan sellainen varmatoiminen leikkuri, joka kohentaisi kielen ilmettä tekemällä uusista »leikkaamisista» ja »leikkauksista» hienoa höyryä paperikorin täytteeksi.

TERHO ITKONEN

## Kielilautakunnan suosituksia

### Ruoka-alan termejä

Juustonvalmistuksessa tarvittavasta entsymistä katsottiin yleiskielessä voitavan käyttää nimiä *juoksute* ja *juoksutin*, ammattikielessä (myös juustoasetuksessa) nimeä *juoksete*. Erisnimistä johtuvien juustotyyppien nimiin suositettiin rinnakkaisnimiksi tyyppejä *edam*, *edamjuusto* ja *edaminjuusto*, *tilsit*, *tilsitjuusto* ja *tilsitinjuusto*. Pelkästään genetiivialkuisina suositetaan nimiä *harzinjuusto* ja *limburginjuusto*. Parman kaupungin mukaan nimensä saaneelle juustolle suositetaan



rinnakkaismuotoja *parmesaani*, *parmesaanijuusto* ja *parmanjuusto*. Pidettiin mahdollisena käyttää *emmentaljuustosta* puhekielen mukaan rinnakkaismuotoa *emmentaali*. Todettiin, että pohjalaisen *leipäjuusto*-nimityksen vastineena on Kainuun murteissa ollut nimitys *juustoleipä*. Yleiskieleen päätettiin suosittaa nimitystä *leipäjuusto*.

Suosittettiin eräille vieraille ruoka-alan sanoille seuraavia suomennoksia: *snacks* käyttötilanteen mukaan *pikkupurtava*, *pikkusuolainen* ja *välipala*; *soft-ice* — *pehmojäätelö*; *tabletti* — *kateliina*; *junkfood* — *kioskiruoka*; *catering* — *ateriapalvelu*.

Päätettiin suosittaa lainasanojen rinnakkaisasuja *limonadi* ja *limonaati*, *marmeladi* ja *marmelaati*, sen sijaan vain yhtä kirjoittamistapaa *marinadi* ja *ruladi*. Lainasanana *cocktail* rinnalle päätettiin suosittaa myös suomalaista kirjoitusasua *koktaili*; yhdyssanoissa käytetään kuitenkin tavallisesti sitaattilainamuotoja, esim. *cocktailkutsut*, *cocktailtilaisuus*. Lainasanelle *muffins* päätettiin suosittaa suomalaistettua vastinetta *muffini*. Päätettiin suosittaa sitaattimuotoisina italialaisia nimiä *tortellini*, *lasagne*, *tagliatelle*, *cannelloni* ja *cappuccino*. Englannin ilmaukselle »living food» päätettiin suosittaa vastinetta *raakaravinto*, sen sijaan käännöslainaa *elävä ravinto* ei pidetty suositeltavana.

Ilmauksen »seisova pöytä» sijaan suositettiin yläkäsitteeksi sanaa *noutopöytä*, jonka sijasta voitaisiin käyttää tarkempia ilmauksia *salaattipöytä*, *kahvipöytä*, *voileipäpöytä* jne. Sanan »kattaus» sijaan suositetaan edelleen sanaa *kattamus*. Samoin edelleen vastustetaan sanaa »aterimet» ja suositetaan sijaan sanaa *ruokailuvälineet*.

Ongelmallisiin harvinaisten hedelmien nimiin suositettiin seuraavia asuja: *annoon* (rinnakkaisnimi *kirimoija*), *cantalupomponi*, *guava*, *kaktusviikuna*, *karambola*, *kumkvatti*, *lokvatti*, *mangostani*, *ortaniikki*, *papavi*, *passiohedelmä* ja *rambutani*. Englanninmukaisen hedelmännimen *ugli* suomenkieliseksi rinnakkaisnimeksi suositettiin nimeä *rumeliini*.

Päätettiin suosittaa sitaattimuotoisen mausteennimen *curry* rinnalle kirjoitusasua *karri* sekä mausteennimiä *oregano* (pro oregaano) ja *sukaatti* (pro sukkaatti).

## Tutkintonimikkeiden lyhenteet

Opetusministeriö oli pyytänyt Kotimaisen kielten tutkimuskeskusta selvittämään korkeakoulututkintojen nimikkeistä käytettyjen uusien ja vanhojen, suomen- ja ruotsinkielisten lyhenteiden päällekkäisyyden sekä antamaan suosituksen lyhenteistä, jotka ovat yksiselitteisiä. Lautakunta ei pitänyt hyväksyttävänä sellaisten isokirjaimisten lyhenteiden kuin *DI*, *FK* ja *TkT* käyttöä muissa yhteyksissä kuin matrikkeleissa ja erikoisluetteloissa, joihin liittyy myös lyhenteet selittävä luettelo. Muissa yhteyksissä lyhenteiden on oltava täyteläisempiä: *dipl.ins.*, *fil. kand.* ja *tekn. toht.* tai *tekn. tri.*

## Sanastokysymyksiä

Keskusteltiin sanojen *tyhjiö* ja *tyhjö* käytöstä 'vakuumin' suomenkielisinä vastineina. Nykysuomen sanakirja pitää muotoa *tyhjö* varsinkin tekniikan kieleen kuuluvana rinnakkaismuotona. Lautakunta suositti käyttöön sanaa *tyhjiö*, jolla on runsaasti johto-opillisia paralleleja; *tyhjön* käyttö sen rinnalla ei ole aiheellista.

Lautakunta piti sanaa *luuri* (puhelimen kuulotorvi) mahdollisena mutta ei suositettavana. Sana *luuri* tuntuu arkiselta, mutta koska se puhelinsanaston kokonaisuuden kannalta on tarpeellinen, lautakunta ei asetu sitä vastustamaan. Sen vaihtoehtona lautakunta pitää sanaa *kuuloke*; esimerkiksi sanan *irtoluuripuhelin* harkittavana vaihtoehtona on *irtokuulokepuhelin* ja *valitsinluurin* vaihtoehtona *valitsinkuuloke*.

Puhelinalan sanaa *toiminne* lautakunta piti hyvin epähavainnollisena ja normaalin johtosuhteiden vastaisena. Sana lienee jo vakiintunut puhelinalalle, mutta lautakunta ei pitänyt hyväksyttävänä sitä, että jollekin erikoisalalle luodaan muusta

## Kielemme käytäntö

kielestä poikkeavaa sanastoa. Sijaan suositettiin sanaa *toiminto*.

### Vierassanojen kirjoitus- ja ääntämispulmia

Keskusteltiin yhdysperäisten vieraskielisten sanojen kirjoitusongelmasta: milloin sanat kirjoitetaan yhteen yhdysmerkittä, milloin yhteen yhdysmerkkisenä ja milloin sanaliitoksi. Katsottiin, että sitaattimuotoisissa lainasanoissa on syytä noudattaa alkukielen kirjoitustapaa ja kansainvälistä käytäntöä. Koska kuitenkin erityisesti englantilaisperäisillä lainasanoilla on useita kirjoitustapoja, päätettiin suosittaa suomenkielisessä tekstissä taa-jaan esiintyville lainasanoille seuraavia ensisijaisia kirjoitustapoja:

*copyright, cowboy, feedback, goodwill, jukebox, layout, long drink, long playing, offshore* (sijaan pyritään vakiinnuttamaan *meritekniikka*), *playback, playboy, pick-up, sightseeing* (vastineeksi suositetaan *kiertoajelua*), *jiujitsu, pin-up, à jour*, ensisi-

jaisena *come-back* ja rinnalla *comeback, disk jockey, jet set* (rinnalla arkikielessä *jetsetti*), *king size, knockout* ja *knock-out*, *know-how* ja *knowhow*, *nonstop, pingpong, weekend, drive-in, stand-in, teach-in, tête-à-tête, vis-à-vis, make-up* (rinnalla *meikki*), *roll-on, ro-ro-alus, avistavekseli, ad hoc -komitea, au pair -tyttö, ad hoc, au pair, all-round, bossa nova* ja *bossanova, jam session, laissez faire, pommes frites, public relations, sales promotion, science fiction, up to date* ja *up-to-date, hat trick*.

Lautakunnan mielestä seuraavilla sanoilla on niin vakiintunut suomenkielinen vastine, ettei lainasanana kirjoitusasusta ole tarpeen antaa suositusta: *lockout* (työsulku), *offside* (paitsio), *pacemaker* ([sydämen]tahdistin), *aircondition* (ilmastointi) ja *callgirl* (puhelintyttö).

Lautakunta piti sitaattilainassa *jury* mahdollisena ääntöasua [juri]. Päätettiin kuitenkin suosittaa mahdollisuuksien mukaan käytettäväksi suomenkielisiä vastineita *arvostelulautakunta, lautakunta* ja *tuomaristo*.